

Hanedanlar Penceresinden Türk Tarihine Bakmak

Looking at Turkic History from the Perspective of Dynasties

İbrahim TELLİOĞLU¹

Öz

Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda kurdukları devletlerle tarihte farklılık kazanmış bir millettir. Çin sınırından Avrupa içlerine, Sibiryaya düzlüklerinden Hindistan'ın kuzeyine kadar uzanan geniş sahada Türklerin kurduğu devletler iki bin yıldan fazla bir zamandır tarihçilerin eserlerine konu olmuştur.

Türk tarihinin ele alınmasındaki en önemli meselelerden birisi Türk devletlerini hanedanlar üzerinden ele almaktır. Bazı tarihçiler çalıştıkları zaman dilimi açısından meselelere bakarken ele aldıkları coğrafyanın Türk tarihi içerisindeki bütünlüğünü derinliğine ele alamayabilir. Mesela bir Yeni Çağ tarihçisi Akkoyunlu Devletini İran'da hâkimiyet kurmuş bir devlet olarak algılayıp Bayındırıye boyunun geçmişteki faaliyetlerini takip etmezse meseleyi eksik kavrayabilir. Bir Orta Çağ tarihçisi eğer iyi bir İlk Çağ alt yapısına sahip değilse Anadolu ya da Azerbaycan'daki Türk varlığını Selçuklularla birlikte başlatabilir. Aynı şekilde belirli bir coğrafi alanda uzmanlaşan araştırmacılar o bölgedeki hanedanın başka yerlerdeki uzantılarını göremeyebilir. Yine Anadolu'dan göç eden Türkmenlerin katkılarını takip edemeyen bazı araştırmacıların Safevileri İran menşeli bir devlet olarak kabul etmesi eksikliklerdir.

Türk tarih yazıcılığının bir başka meselesi hanedanları esas alan çalışmalarda bir başka Türk hanedanının düşman olarak algılanabilmesidir. Çeşitli kaynaklarda siyasi rekabetten dolayı Osmanlılar, Timurlular, Safeviler, Akkoyunlular, Memlûkler gibi Türk devletleri hakkında kullanılan ötekileştirici ifadeler Türk tarihine bir bütün olarak bakma açısından sıkıntılıdır. Bir Orta Çağ ya da Yeni Çağ tarihçisinin bunu yapması o zamanki tarih yazma tekniği açısından mazur görülebilir de çağdaş Türk tarihi yazımında bu tür yaklaşımlardan uzak durmak en sağlıklı yoldur. Türkiye'de Umumi Türk Tarihinin öncülerinden birisi olan Zeki Velidi Togan'ın Türk tarihinin kaynaklarını tasnif ederken yaptığı değerlendirme, bu bakımdan oldukça kıymetlidir.

Anahtar kelimeler: Türkler, Hanedanlar, Tarih Yazımı, Tasnif, Ötekileştirme

ABSTRACT

Turks have made a difference in history with the states they have established in different geographies throughout history. The states Turks have established over a wide area stretching from the border of China to the interior of Europe and from the Siberian plains to the north of India have been the subject of studies by historians for more than two millennia. One of the most important issues in dealing with Turkic history is dealing with Turkic states through dynasties.

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İbrahim Tellioglu (Prof. Dr.),
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, Samsun, Türkiye
E-posta: telliogluibrahim@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6211-8114

Başvuru/Submitted: 10.03.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
29.05.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
30.05.2023

Kabul/Accepted: 25.06.2023

Online Yayın/Published Online: 04.07.2023

Atıf/Citation: Tellioglu, İbrahim. "Hanedanlar Penceresinden Türk Tarihine Bakmak." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 33, 1 (2023): 229-238
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1263093>

While some historians look at the issues in terms of the period they are studying, they may not be able to deal with the integrity of the geography with which they are dealing within Turkish history. For instance, a New Age historian who perceives the Aq Qoyunlu State as a state that had dominated Iran without following the past activities of the Bayındırıye clan may misunderstand the issue. A medieval historian who lacks a good background on antiquity may think the Turkish presence in Anatolia or Azerbaijan starts with the Seljuks. Likewise, researchers specializing in a particular geographic area may not see the extensions of the dynasty in that region elsewhere. Again, some researchers who are unable to follow the contributions of the Turkmens who'd migrated from Anatolia have the shortcoming of accepting the Safavids as a state of Iranian origin.

Another issue regarding Turkic historiography is how dynasty-based studies can perceive another Turkic dynasty as an enemy. Various sources' use of marginalized expressions about Turkic states such as the Ottomans, Timurids, Safavids, Aq Qoyunlus, and Mamluks due to political rivalry is problematic in terms of a holistic view of Turkish history. Although a medieval or New Age historian could be excused in terms of the history writing technique of that time, avoiding such approaches is the healthiest way with regard to contemporary Turkic historiography. Zeki Velidi Togan was one of the pioneers of General Turkish History in Türkiye, and the assessment he made while classifying Turkic historical sources is very valuable in this respect.

Keywords: Turks, Dynasties, Historiography, Classification, Marginalization

EXTENDED ABSTRACT

Turks are a community that have lived in various parts of the world throughout history. They succeeded at establishing a state in most of the places they went to. As a matter of fact, they had states over wide areas, stretching from the border of China to the interior of Europe and from the Siberian plains to the north of India. These states had dynastic names in accordance with the conditions of the time in which they were founded. Until recently, these states had continued to be referred to as such. However, this has led to the emergence of various problems in historiography.

Some issues related to the handling of Turkic history still occupy historians today. Some historians who are considered pioneers in Turkic history studies in the world had made some determinations that have now lost their validity due to the limited information and documents available in their time. One can evaluate the debates on the connections the Huns, Göktürks, or Akhuns have with Turkishness within this framework. Again, doubts about the origin of the Turks who'd migrated to Europe, especially the European Huns, can be attributed to the lack of documents at that time. However, such scientific debates are not encountered today. Based on the Orkhon monuments, the views of the writers who accepted only the Second Göktürk Khaganate as Turkic have lost their validity due to the archaeological materials obtained in Mongolia and Turkic homelands. However, the effects of a movement initiated by medieval historiographers have continued to survive to the present. This had also become a way to evaluate Turkic history through the dynasties.

In the Middle Ages, historians would write a work that was usually prepared to be presented to a ruler to offer praise to him and his state. When considering the conditions of the period, this was normal. However, while doing so, they might humiliate the states and rulers they see as rivals as much as possible. Thus, they actually distort historical facts by acting subjectively. While doing this, they fail to give much importance to whoever the other community or state

was. To relate this to this paper's subject, such a state being founded by a Turkic dynasty would not change the perspective of a historian who was serving another Turkic ruler. That historian would not refrain from commemorating a state, ruler, and people whom the historian views as rivals by using marginalizing expressions. While doing so, this historian would also cover up facts and distinguish Turks according to their dynasties.

Turks living under the rule of different dynasties have sometimes established states that followed each other chronologically in the same geography. The presence of the previous dynasty in the region had prepared the humanitarian and political grounds for the state that would later emerge. The fact that the Republic of Türkiye is heir to the Ottoman Empire and that the Ottoman Empire was heir to the Seljuk Empire is an example of this. On the other hand, some Turkic states have from time to time been political rivals of each other. The Ottoman-Safavid and the Seljuk-Ayyubid conflicts can be given as examples of this. While the first case is accepted among historians, some of the judgments made in the second example are based on the records of the historians of the period and constitutes a tradition of historiography that has continued up to the present. Problems regarding definitions arise when contemporary historians repeat viewpoints full of negative expressions, such as the views of an Ottoman 15th-century historian living in the 16th century regarding Timur, who'd defeated them, or of a colleague living in the 19th century regarding the Ottomans, whom he viewed as rivals. In fact, states that were both founded by those of the same ancestry and culture begin to be recognized as representatives from different political heritages. Thus, a perspective emerged that failed to see Turkic history as a whole and looked at Turkic states from the framework of the history of dynasties. The repetition of this historical approach to the present has led to the repetition of deficiencies arising from the same point of view.

A. Zeki Velidi Togan was as a great example for historians who holistically look at Turkic history, and he discussed the Seljuks, Khwarazm Shahs, and Timur and his sons under one title under the period before the 16th century. Togan considered Turks in Egypt, Syria, and the Ottoman and Turkish Republic, Azerbaijan and Shirvan, Safavids, Afshars, and Qajars as Western Turks and part of the same whole. He also considered Eastern Turks to be found in the history of the Uzbek khans in Bukhara, the khans of Kokand, the Golden Horde, Kazakh, Bashkir, Kazan, and Crimea. Tugluks and Mughals were also shown as Turkic dynasties ruling in India. This perspective is very useful for seeing Turkic states as partners of a greater community.

Approaching Turkish history on the basis of dynasties is incompatible with scientific facts. The repetition of a medieval or New Age historians' approaches to the issue in contemporary historiography means nothing more than bringing the mistakes of the past to the present. Despite having been ruled by a dynasty, these communities that established states in different parts of the world during various periods of history belonged to Turks. Removing these states from having Turkishness and instead calling dynasties by their names and making evaluations on them have in a real sense been an obstacle to viewing Turkic historical developments.

Giriş

Türkler devlet kurma kabiliyetleri ile insanlık tarihinde farklı bir yer edinmişlerdir. Onların bu vasfı kazanmalarında şüphesiz en büyük sebep kendilerine biçtikleri misyondur. En eski yazılı belgeleri olarak kabul edilen Orhun Abidelerinde açıkça vurgulandığı üzere kendilerini, insanlığı idare etmek üzere yaratılmış bir millet olarak görürler.¹ O yüzden tarih boyunca yaşadıkları her yerde bir devlet sahibi olarak çevrelerindeki toplulukları yönetmeye çalışmışlardır. Hal böyle olunca doğuda ana yurt olarak bilinen Altay-Sayan Dağları bölgesinden batıda Doğu Avrupa'ya, kuzeyde Sibiry'a'nın güneyinden güneyde Ortadoğu'ya ve Hindistan'ın kuzeyine bütün yaşadıkları yerlerde devletler kurmuşlardır. Bu sebeple Türk tarihi millet ve devlet merkezli olarak gelişmiştir.

Tarihte Türk devletleri ortaya çıkarken bunların bir kurucu unsuru olmasından daha tabii bir hal yoktur. Hanedan ailesi olarak yaygın isim alan bu boyları diğer halk kesiminden ayırmak için onlara "ak budun" adı verilir. Bazı araştırmacılar bunu farklı bir sınıf olarak kabul etse yöneticilerle diğerleri arasında ayrımı gösteren bir isim olmaktan öteye geçmez.² Göktürklerden itibaren böyle boyların varlığı bilinmektedir. Göktürk Devletinin kurucuları olan A-sis-na (Aşina) boyu³ ve Uygur Kağanlığının kurucuları olan Yağlakar⁴ boyu bu bakımdan ilk kayda girenlerdir. Dünyanın çeşitli yerlerinde devletler kuran Türklerin başında da bir hanedan grubu vardı. Ancak Türk tarihini ele alırken bu hanedanlar temelinde değerlendirmelerde bulunmak bütünü görme açısından bazı ilmi sıkıntıları da beraberinde getirir.

Türk tarihi ile ilgili ilk araştırmalarda tarihçiler bazı gelişmelere derinden nüfuz edememişlerdi. XIX. yüzyılın ortalarındaki bilgi ve belgelerin azlığı bilim adamlarının bazı gerçekleri görmesine engeldi. De Guignes, L. Cahun, E. Chavannes gibi araştırmacıların eserlerini⁵ hazırladığı XIX. yüzyıl sonlarından beri pek çok şey değişti. O zamanlarda Hunların ya da Göktürklerin kökeni üzerine uzun tartışmalar yapıldı.⁶ Hatta Asya Hun Devleti dağıldıktan sonra onlara bağlı bir kitlenin binlerce km. uzağa gelip İdil boylarına yerleşeceklerini, oradan da Avrupa'ya akınlar düzenleyebileceklerini tahayyül edemeyen bazı tarihçiler onları ana gruptan farklı tutarak en önemli hükümdarları Attila'nın ismiyle özdeşleştirip ayrı bir grup olarak tasnif etmekteydi. Ancak bugün bu göçün tarihi gelişimi ve Avrupa Hunlarının nasıl ortaya çıktığıyla ilgili problem çözüme kavuşturulmuştur.⁷ Yine Orhun abidelerinin yazıldığı dönemi esas alarak sadece II. Göktürk Devletini kuranları Türk kabul edip ilk kağanlığın kurucularını

1 Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları Araştırmaları* (nşr. V. Köken), Ankara 2011, s. 127.

2 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1986, s. 229-230.

3 Saadetin Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, Ankara 1997, s. 8; Ahmet Taşağıl, *Türk Model Devleti Gök Türkler*, İstanbul 2017, s. 41.

4 Kürşat Yıldırım, *Uygur Kağanlığı (744-840)*, İstanbul 2021, s. 14.

5 Joseph de Guignes, *Histoire Générale Des Huns, Des Turcs, Des Mogols et Des Tartares Occidentaux*, I-II, Paris 1756; Leon Cahun, *Introduction à l'Histoire de l'Asie*, Paris 1896; Edouard Chavannes, *Documents Sur Les Tou-Kieu Occidentaux*, Paris 1900.

6 Bu tartışmalar hakkında bk. *Erken İç Asya Tarihi* (nşr. D. Sinor), İstanbul 2009.

7 Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara 2001.

ayırıştırıranlar⁸ da gelişmelerin bütününe hâkim değildi. Yakın zamana kadar Akhunların Türk olup olmadığı ya da Eftalitlerle bağlantıları tartışılmaktaydı.⁹ Bu meselelerle ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak problemin temelinde dünyanın çeşitli yerlerinde farklı devletler kuranları aynı milletin bir parçası olarak göremeyen bakış açısının büyük rolü olduğu açıktır.

Türk Tarihini Doğru Öğretmek

Türk tarihinin doğru bir şekilde anlaşılmasında ve öğretilmesinde çeşitli engellerle karşılaşılır. Türklerin çeşitli zaman dilimlerinde pek çok farklı yerde yaşaması ve pek çok devlet kurması bu engellerin başında gelir. Ancak Türk tarihini bir millet tarihi düzleminde ele almak bu problemin çözümüne büyük katkı sağlar.¹⁰

Orta Çağda eser kaleme alan bir tarihçi için eserine konu edindiği hatta daha da ötesinde çalışmasını atfettiği hükümdarın mensup olduğu hanedana övgüler yağdırması zamanın şartları göz önünde tutulduğunda mazur görülebilir.¹¹ Tarih boyunca pek çok yerde ve zamanda bu tür tarihçilere ve eserlere rastlamak mümkündür. Bu tarz çalışmalarda uzun uzadıya o hanedana meşruiyet kazandıracak tarihî delil arayışına girebilen tarihçiler efsanevi bilgilerle okuyucusunu yanıltmaktan geri durmadı. Aynı şekilde o devletin hükümdarlarının faaliyetlerini anlatırken de tarihi tahrif etmekten imtina etmedi. Konunun bizi ilgilendiren kısmı ise bir Türk hanedanı hakkında eser kaleme alan tarihçilerin diğer Türk toplulukları hakkında kullandıkları ötekileştirici ifadelerdir. Sıklıkla karşılaşılan bu tarih yazımında müverrih taraf olduğu hanedanın rakibi konumundaki bir Türk hanedanını ya da toplumunu “düşman” olarak algılamakta önel davranarak ayırıştırmaktan, gerçeklerin üstünü örtmekten geri durmaz. Hal böyle olunca mesela bir Osmanlı tarihçisinin eserinde Akkoyunlular, Safeviler, Timur ya da Memlükler hakkında dikkat çekecek kadar olumsuz ifadeler görmek mümkündür.¹² Pek çok örneği gösterilebilecek bu üslup çağdaş tarihçiler de etkilemiş ve yakın zamana kadar bu retorikle hazırlanmış çalışmalar ortaya koymuşlardır.

8 Rene Giraud, *Göktürk İmparatorluğu* (çev. İ. Mangaltepe), İstanbul 1999.

9 Richard N. Frye-Aydın Sayılı, “Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türkler”, *Belleten*, 10/37 (1946), s. 97-131. Bu konuda yapılmış çeşitli çalışmalarla Akhunların Büyük Hun Devleti'nin bakiyeleri tarafından kurulduğu ortaya konmuştur. bk. Enver Konukçu, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*, Erzurum 1973; Müslüme Melis Savaş, *Akhunlar*, İstanbul 2021.

10 Türk tarihine bir bütün olarak bakma açısını yakalayabilmek açısından bazı tarihçilerin yaptığı çalışmalar büyük öneme sahiptir. Örnek olarak bk. A. Z. Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş, I*, İstanbul 1981; Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, İstanbul 1988; László Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1993; Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi* (çev. A. Kazancıgil-L. Arslan-Özcan), İstanbul 2007; Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, İstanbul 2013; Ali Ahmetbeyoğlu, *Altaylardan Kafkaslara Türk Devletleri*, İstanbul 2017.

11 Emir Timur'u, Fatih Sultan Mehmed'i ya da Akkoyunlu Uzun Hasan'ı cihan hükümdarı olarak gören tarihçiler [Bk. İsfehani Kazvini, *Holdi-ı Barin Tarih-i Timuriyan ve Türkmenan* (nşr. Mir Haşim Muhaddis), Tahran 20021, s. 35; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth* (nşr. A. Tezbaşar), İstanbul tarihsiz, s. 33; Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekiriya* (nşr. M. Demirdağ), İstanbul 1999, s. 18.] bu bakış açısına birer örnek olarak gösterilebilir.

12 Bu hususta bazı örnekler için bk. *Tarih-i Na'imâ* (nşr. M. İpşirli), Ankara 2007, s. 643 vd.; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman* (1299-1523) (nşr. N. Öztürk), İstanbul 1991, s. 385.

Nihal Atsız uzun zaman önce kaleme aldığı bir eserinde Türk tarihine bir bütün olarak bakılması gerektiğini ifade ederek konu edindiğimiz meseleye dikkat çekmişti. O Türk tarihini millet-devlet esasında ele almak gerektiğini ancak sülale-rejim esasında değerlendirme yapıldığı için doğru sonuçlara varılmadığını vurgulamaktaydı. Türk devletinin her zaman devam ettiğine fakat devleti kuran hanedanların değiştiğine dikkat çeken Atsız, haklı olarak farklı hanedanlara mensup ancak hepsi Türk olan bazı devletlere bakış açısını tenkit ederek Cumhurbaşkanlığı forsun da yer alan 16 Türk devleti içerisinde bazı Türk devletlerinin yer almadığına dikkat çekmekteydi.¹³ Türkiye’de uzun bir süre gücünü koruyan Osmanlı tarih anlayışı Osmanlı Devleti’nin siyasi rakiplerini “öteki” kabul etmiş ve neticede böyle bir tasnif ortaya çıkmıştı. Ancak bu tarih anlayışı değişmek zorundadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türk devlet ve topluluklarıyla ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine paralel olarak ortak Türk tarihi yazma gibi bazı projeler başlatıldığında Türkiye’deki bu tür yaklaşımların ne gibi olumsuz sonuçları olduğu çok açık bir biçimde görülmeye başlandı. Zira Azerbaycan’da yazılan tarih kitaplarında Safevi Devleti, Azerbaycan Türkleri tarihinin bir parçası olarak görülmekteydi¹⁴ ve Türkiye’deki tarihçilerin bu hanedana yaklaşımları karşı tarafta haklı olarak eleştiriliyordu. Aynı şekilde Özbek Türklerinin milli kahramanı ve Türk tarihinin önemli tarihî şahsiyetlerinden birisi olan Timur hakkında Osmanlı tarihçilerinin XV. yüzyıldan itibaren kullandıkları aşağılamaya yönelik ifadeler¹⁵ günümüzde de tekrarlandığı için¹⁶ ilmen kabul edilmesi mümkün olmayan bir döngü oluştu. Örnekleri çoğaltılabilecek bu tavır tarihî şahsiyetlerin hayatlarını ve faaliyetlerini *betimleyici* bir şekilde incelemeyi önlediği gibi Türk tarihine bir bütün olarak bakmaya da engeldi.

Türk tarihine bakış açısının doğru belirlenmesinde A. Zeki Velidi Togan’ın yaptığı tasnif pek çok meselenin halledilmesi için yol gösterici olur. O, Türk tarihinin kaynaklarını ele alırken XVI. yüzyıldan önceki dönemde Selçukluları, Harezmşahları, Timur ve oğullarını bir başlıkta toplamıştı. Batı Türkleri olarak ise Mısır ve Suriye’de bulunan Türklerle Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’ni, Azerbaycan ve Şirvan’ı, Safevileri, Afşarları ve Kaçarlar’ı aynı bütünün parçalarından kabul etmekteydi. Doğu Türkleri kısmında ise Buhara’daki Özbek hanları, Hokand hanları, Altın Orda, Kazak, Başkurt, Kazan ve Kırım tarihi yer almaktaydı.

13 Nihal Atsız, *Türk Tarihinde Meseleler*, İstanbul 1977, s. 9-10, 62.

14 Oqtay Əfəndiyev, *Azərbaycan Şəfəvilər Dövləti*, Bakı 2007.

15 Osmanlı tarihçilerinin Timur ile ilgili kayıtları hakkında bir değerlendirme için bk. Tarkan Suçıkar, Emir Timur-Yıldırım Bayezid, *XV.-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, İstanbul 2018.

16 Cumhuriyet ilk yıllarından günümüze, Türkiye’de hazırlanan ve çoğunda hakkında övgü dolu sözler yer alan pek çok eserde bile Timur için aksak/lenk/topal sıfatları kullanılmasında bir sakinca görülmemişti. Bk. Mahmut Esat Bozkurt, *Aksak Demir’in Devlet Politikası*, İstanbul 2005; Hasan Günaydın, *Aksak Timur Timurlenk’in Liderlik Sırları*, İstanbul 2016; Muammer Yılmaz, *İki Cihangir Sultan Yıldırım Bayezit ve Topal Timur*, İstanbul 2014; aynı yazar, *Bozkırın Altın Çocuğu Timurlenk*, İstanbul 2021; vb. Sadece bu isimlendirmeler bile meseleye hangi bakış açısının düzeltilmesi için yeterli bir örnektir. Son yıllarda yapılan ve ülkemizde döneme ait birikimin oldukça artmasını sağlayan çalışmalarda bu üslup terk edilerek daha ilmi ifadeler kullanılmıştır. Bk. İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 2000; Ahmet Demir, *Timur*, İstanbul 2019; Ahat Andican, *Emir Timur*, İstanbul 2019; Cüneyt Kanat-Mustafa Alican, *Timur: Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir*, İstanbul 2021; İzzettullah Zeki, *Emir Timur Dönemi Bilginleri*, Konya 2021; Harun Çetin, *Emir Timur ve İslam*, İstanbul 2017; vb.

Tuđluklar ve Babürlüler de Hindistan'da hüküm süren Türk sülaleleri olarak gösterilmiştir.¹⁷ İşte bu bakış açısı Türk tarihini bir bütün olarak ele alabilmenin bir sonucudur. Yukarıda itiraz ettiğimiz anlayış bu yaklaşım tarzıyla değişebilir. Aynı dönemde Anadolu'da, İran'da ya da Suriye-Mısır'da hüküm süren devletler aynı millet tarafından kurulmuştur. Onların farklı hanedanlar tarafından idare ediliyor olması bu gerçeği değiştiremez. Haliyle bunlardan herhangi birinin tarafından bakarak meselelere yaklaşılrken diğerleri hakkında ötekileştirici bir yaklaşıma sahip olmak Türk tarihinin akışına uygun değildir.

Türk tarihine hanedanlar açısından bakmak bir coğrafyadaki Türk varlığını parçalara ayırmak ve oradaki Türk yerleşiminin tarihi derinliğini kavrayamamak anlamına da gelir. Bir hanedan devlet kurmadan önce o ülkeye yerleşen Türklerden haberi olmayan bir tarihçi gelişmeleri tam anlamıyla aktaramaz. Özellikle belirli bir dönemde yaşamış Türk devletini konu edinen tarihçilerin eserlerinin girişinde orada yaşayan Türkler hakkında genel hatlarıyla da olsa bilgi vermesi önemlidir. Bu tarihî derinliği yakalayamadığı zaman o Türk topluluğunun hangi şartlar altında o ülkeye yerleştiğini izah etmekte zorlanır. Tarihî temeli zayıf olan bu yaklaşım tarzı bazı yükseköğrenim kurumlarının tarih müfredatına da yansımıştır. Osmanlılardan önceki Türk tarihini bir dönemde "Türklerin Tarihi" gibi başlıklar altında öğrenciye öğretildiği bölümlerde okuyanlar Kimmerlerden beri Karadeniz'in kuzeyinde ve Doğu Avrupa'daki Orta Asyalı toplulukları genel hatlarıyla bildiği için Hazar Devleti'nin ortaya çıkışını yeterince kavrayamaz. Aynı şekilde Akhunlardan itibaren İran-Afganistan civarındaki Türklerden habersiz olanlar Akkoyunluların ya da Safevilerin nasıl bağımsızlığını kazandığını idrak edemez. Büyük Selçuklu Devleti zamanındaki fetihleri, beylikleri ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni yeterince öğrenemeyenler Kayı boyunun Roma İmparatorluğu sınırında hangi şartlar altında bağımsızlığını kazandığını anlayamaz. Ancak bir bütün olarak bakıldığı takdirde İran'daki Türk hâkimiyetinin 1000 yıla yakın bir zaman kesintisiz olarak devam ettiği, Hindistan'daki Türk siyasi varlığının farklı hanedanlar tarafından yaklaşık 850 yıl devam ettirildiği, Anadolu'nun 950 seneden beri kesintisiz olarak Türk devlet ve beyliklerinin idaresinde kaldığı anlaşılabilir. Türklerin yaşadığı her coğrafyada benzer örnekler vermek mümkündür. Son yıllarda Türkiye'de yapılan pek çok araştırmayla bu konudaki boşluk önemli ölçüde doldurulmuş ve tarihçilerimiz Türk tarihini bir bütün olarak gören çalışmalara imza atmıştır. Hun tarihini Türk tarihinin bir parçası kabul eden başlıkla yayımlanan bir çalışma¹⁸ bu konudaki eksikliği önemli ölçüde kapatmıştır. Aynı şekilde daha önce vurgulandığı üzere Göktürklerin sadece ikinci kağanlığını Türk kabul eden varsayımlara karşı Göktürk tarihini bir bütün olarak ele alan araştırma¹⁹ bu husustaki incelemelerde yol gösterici olmuştur. Doğu Avrupa'daki, Karadeniz'in kuzeyindeki

17 A. Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usul*, İstanbul 1981, s. 179-229.

18 Saadetin Gömeç, *Türk-Hun Tarihi*, Ankara 2012.

19 Ahmet Taşağıl, *Göktürkler, I-II-III*, Ankara, 1999-2004.

veya Hindistan'daki Türk devletlerini bir bütün halinde okuyucuyla buluşturan kitaplar²⁰ da bu bölgelerdeki Türk varlığının tarihi derinliğini millet öznesinden ele alan son derece önemli çalışmalardı. Osmanlı vakanüvisleri tarafından hazırlanan eserlerde ötekileştirildiğine vurgu yapılan Safevilerle ilgili son yıllarda yazılan eserlerde²¹ kullanılan descriptive üslup sayesinde bu konudaki çalışmaların ilmi seviyesinin önemli ölçüde arttığı belli olmaktadır. Örnekleri çoğaltılabilecek bu çalışmaların artmasıyla Türk tarihine hanedanlar penceresinden değil bir millet tarihi olarak bakan anlayış yaygınlaşmaya başlamıştır.

Sonuç

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Türk tarihine hanedanlar esasında yaklaşmak ilmi gerçeklerle bağdaşmaz. Bir Orta ya da Yeni Çağ tarihçisinin meseleye yaklaşım tarzının çağdaş tarih yazımında da tekrarlanıp olması geçmişteki yanlışların günümüze taşınmasından öte bir anlam ifade etmez. Tarihin çeşitli dilimlerinde dünyanın farklı yerlerinde devlet kuran topluluklar bir hanedan tarafından idare edilmiş olsa da Türklere aitti. Bu devletleri Türklüğün bir parçası olmaktan çıkararak hanedanları adıyla anmak ve bunun üzerinden değerlendirme yapmak, Türklerin tarihi gelişimini gerçek anlamıyla görmeye engeldir. Diğer yandan bir hanedan tarihi hazırlayan Orta Çağ ya da Yeni Çağ tarihçisinin meselelere bakış açısının bugün tekrar ediliyor olması kabul edilebilir bir durum değildir. Zira onlar rakip oldukları bir Türk hanedanı, onların idarecileri ve yönettiği halk hakkında menfi ifadeler kullanmış olabilir. Eserin yazıldığı çağ ve müverrihin içinde bulunduğu şartlar bu yaklaşım tarzını mazur gösterse çağdaş tarih yazarlarının bu ifade şeklini sürdürmesi ilmen izah edilemez.

Türk tarihine bir bütün olarak bakabilmek için hanedanlar üzerinden değil millet esasında değerlendirme yapmak akla en uygun yoldur. Aynı millet tarihin çeşitli devirlerinde farklı coğrafyalarda devletler kurmuştur. Zaman zaman bu devletler birbiriyle siyasi rakip de olmuşlardır. Hanedanları farklı olsa da bunlar Türkler tarafından kurulan devletlerdir. Onlardan birisini temel alarak diğerini ötekileştirmek, başka bir sınıfta değerlendirmek ya da sırf rakip oldukları için olumsuz ifadelerle anmak, ilmi insaf sınırları haricindedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

20 *Doğu Avrupa Türk Tarihi* (Ed. O. Karatay-S. Acar), İstanbul 2013; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992; Saadettin Yağmur Gömeç-Müslüme Melis Çeliksaş, *Hindistan'da Türkler*, Ankara 2019.

21 Cihat Aydoğmuşoğlu, *Safevi Devleti Tarihi*, Ankara 2015; aynı yazar, *Şah Abbas ve Zamanı*, Ankara 2013.

Kaynakça/References

- Ahmetbeyoğlu, Ali, *Altaylardan Kafkaslara Türk Devletleri*, İstanbul 2017.
- , *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara 2001.
- Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 2000.
- Andican, Ahat, *Emir Timur*, İstanbul 2019.
- Atsız, Nihal, *Türk Tarihinde Meseleler*, İstanbul 1977.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Safevi Devleti Tarihi*, Ankara 2015; aynı yazar, *Şah Abbas ve Zamanı*, Ankara 2013.
- Bozkurt, Mahmut Esat, *Aksak Demir'in Devlet Politikası*, İstanbul 2005.
- Caferoğlu, Ahmet, *Türk Kavimleri*, İstanbul 1988.
- Cahun, Leon, *Introduction à l'Histoire de l'Asie*, Paris 1896.
- Chavannes, Edouard, *Documents Sur Les Tou-Kieu Occidentaux*, Paris 1900.
- Çetin, Harun, *Emir Timur ve İslam*, İstanbul 2017.
- De Guignes, Joseph, *Histoire Générale Des Huns, Des Turcs, Des Mogols et Des Tartares Occidentaux*, I-II, Paris 1756.
- Demir, Ahmet, *Timur*, İstanbul 2019.
- Doğu Avrupa Türk Tarihi (Ed. O. Karatay-S. Acar), İstanbul 2013.
- Əfəndiyev, Oqtay, *Azərbaycan Səfəvilər Dövləti*, Bakı 2007.
- Erken İç Asya Tarihi (nşr. D. Sinor), İstanbul 2009.
- Frye, Richard N.-Aydın Sayılı, "Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türkler", *Belleten*, 10/37 (1946), s. 97-131.
- Giraud, Rene, *Göktürk İmparatorluğu* (çev. İ. Mangaltepe), İstanbul 1999.
- Gömeç, Saadettin, *Kök Türk Tarihi*, Ankara 1997.
- , *Türk-Hun Tarihi*, Ankara 2012.
- , Müslüme Melis Çeliktaş, *Hindistan'da Türkler*, Ankara 2019.
- Günaydın, Hasan, Aksak Timur Timurlenk'in Liderlik Sırları, İstanbul 2016.
- Hadîdî, Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523) (nşr. N. Öztürk), İstanbul 1991.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1986.
- Kanat, Cüneyt-Mustafa Alican, *Timur: Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir*, İstanbul 2021.
- Kazvini, İsfehani, *Holdî-ı Barin Tarih-i Timuriyan ve Türkmenan* (nşr. Mir Haşim Muhaddis), Tahran 20021.
- Konukçu, Enver, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*, Erzurum 1973.
- Kurat, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992.
- Rásonyi, László, *Tarihte Türklük*, Ankara 1993.
- Roux, Jean-Paul, *Türklerin Tarihi* (çev. A. Kazancıgil-L. Arslan-Özcan), İstanbul 2007.
- Savaş, Müslüme Melis, *Akhunlar*, İstanbul 2021.
- Suçıkar, Tarkan, *Emir Timur-Yıldırım Bayezid, XV.-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, İstanbul 2018.
- Târih-i Na'imâ* (nşr. M. İpşirli), Ankara 2007.
- Taşgıl, Ahmet, *Göktürkler, I-II-III*, Ankara, 1999-2004.

- , *Kök Tengri'nin Çocukları*, İstanbul 2013.
- , *Türk Model Devleti Gök Türkler*, İstanbul 2017.
- Thomsen, Vilhelm, *Orhon Yazıtları Araştırmaları* (nşr. V. Köken), Ankara 2011.
- Tihranî, Ebu Bekr-i, *Kitab-ı Diyarbekiriya* (nşr. M. Demirdağ), İstanbul 1999.
- Togan, A. Z. Velidi, *Tarihte Usul*, İstanbul 1981
- , *Umumi Türk Tarihine Giriş, I*, İstanbul 1981.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth* (nşr. A. Tezbaşar), İstanbul tarihsiz.
- Yıldırım, Kürşat, *Uygur Kağanlığı (744-840)*, İstanbul 2021.
- Yılmaz, Muammer, *Bozkırın Altın Çocuğu Timurlenk*, İstanbul 2021.
- , *İki Cihangir Sultan Yıldırım Bayezit ve Topal Timur*, İstanbul 2014.
- Zeki, İzzetullah, *Emir Timur Dönemi Bilginleri*, Konya 2021.